

ראשית הניגודים בין נציגי משרד-החוץ ואנשי "נתיב"

כאמור, נתגלעו מחלוקות בינינו לבין הציר אלישיב כבר מתחילת פעולתנו. בעקבות ויכוחים והתנגשויות של ממש, שהלכו ותכפו ושבהן טען אלישיב שפעולתנו לא רק שאינה מועילה אלא שהיא אף מסכנת את עצם קיומה של השגרירות, הצעתי לאיסר הראל ולשאול אביגור להחזיר את הצוות שלנו הביתה עד אשר יתמנה שגריר שיראה את המצב עין בעין איתנו, יעריך את עבודתנו וישתף עמנו פעולה. הקש שבר את גב הגמל.

באחד הימים קיבלתי הוראה להגיע ארצה להתייעצויות. נראה כי בלב שאול או איסר התעורר החשש, שמא כבר הספקתי להרגיז די הצורך את השלטונות הסובייטים, ואלה עלולים למנוע את שובי למוסקבה. לפיכך הוחלט לשמור בסוד את דבר ביקורי בארץ, ו"סיפור הכיסוי" היה שאני טס לוינה למספר ימים. היה זה אך טבעי, שכן הדיפלומטים הזרים נהגו לצאת מערבה לעריכת קניות, לטיפול בבעיות בריאות או בבעיות אישיות אחרות. דאגו שדרכוני לא יוחתם בכניסה לישראל ונעשו כל הסידורים לשמור את דבר בואי בסוד. אסרו עלי לבשר על כך לבני שנותר בקיבוץ, וגם לערוך ביקור בבית. אך כל ההתחממות לא הועילו. כבר ברומא, כשעמדתי לעלות על מטוס TWA כדי לטוס ארצה, הבחנתי בנוסע שמעיל הגשם שלו היה קצת ארוך מן המקובל במערב, ומכיסו ביצבץ עיתון סובייטי-רוסי. השניים שהתלוו אליו דיברו איתו רוסית. במטוס ישב אותו נוסע לא הרחק ממני. שקעתי בקריאת עיתון, שכיסה היטב את פרצופי.

בנמל-התעופה של אתונה אמורה היתה הטיסה להתעכב לשעה קלה לחניית ביניים. בנמל-תעופה זה נהגו לאסוף את הדרכונים מהנוסעים במעבר והיו מחזירים אותם רק בעלותם חזרה למטוס. הפקיד שהחזיר את הדרכונים התחיל לקרוא בקול רם את שמות בעלי הדרכונים. הסתובבתי בקרבתו, ומשהבחנתי כי הדרכון שבידו הוא הדרכון הישראלי שלי, פניתי אליו עוד לפני שהיה סיפק בידו לקרוא את שמי.

אלא שלא היה זה סוף פסוק. שמירת סודיות הביקור עמדה בסימן שאלה. זמן מה לאחר ההמראה הודיע הקברניט ששדה-התעופה בלוד נסגר בשל ערפל כבד, ויש לשוב לאתונה ללינת לילה. גם בפעם הזאת קיבלתי את הדרכון ללא הכרזת שמי, אך לרוע המזל דייל הקרקע אשר חילק את הנוסעים לבתי-מלון, הוא זה אשר קרא בשמי בקול רם. שעה קלה לאחר-מכן ניגש אלי הנוסע הרוסי ושאל אם אני אמנם מר לבנון מהשגרירות הישראלית במוסקבה. הוא הציג את עצמו: מר מידאניק, המזכיר השני בשגרירות ברית-המועצות בתל אביב, שהיה בדרכו חזרה מחופשה קצרה במוסקבה, ואמור היה ללון באותו מלון שאליו היו פני

מועדות. בערב, לאחר שסיים שיחה קצרה עם שני עובדים מן השגרירות הסובייטית באתונה שבאו לבקר, בילינו את כל הערב בשיחה, שהתנהלה בחופשיות והיה בה גוון אישי מאוד. מדיאניק הכריז שזו הזדמנות מצוינת לא לדבר "פוליטיקה", וכך אמנם עשינו. למחרת נחת המטום בלוד. דיילת קרקע שנכנסה פנימה הורידה אותי ראשון. במכונית שהמתינה ליד כבש המטוס חיכה משה כרמיל, שניהל אז את המשרד בתל אביב, והוביל אותי לחדר אנשי הבטחון בשדה-התעופה. "הכל בסדר", אמרתי למשה, "בני לא יודע שהגעתי. בקיבוץ איש אינו יודע דבר. רק המזכיר השני של השגרירות הסובייטית בתל-אביב יודע." סיפרתי למשה כיצד נפרצה הסודיות. התוצאה שימחה אותי מאוד, שכן יכולתי לנסוע לקיבוץ ולהיפגש עם בני.

הדיון במשרד החוץ התמקד בפעילותנו במוסקבה. בישיבה השתתפו שאל אביגור ואיסר הראל וכן ראש-הממשלה דאז - משה שרת. בפתח הישיבה דיווחתי בפרטי פרטים על התנאים שבהם אנחנו פועלים במוסקבה ועל המשימות שנטלנו על עצמנו. לא יכולתי שלא לתאר את מערכת היחסים העכורה והעדר שיתוף הפעולה בינינו לבין השגריר. הדגשתי בחומרה את המצב של חוסר אמון הדדי אשר בתנאי העבודה של מוסקבה איננו נסבל מבחינה בטחונית. יצאתי מן הדיון בהרגשה שמשה שרת הבין נכונה את המצב, גם אם בניסוחים שנונים ובהגדרות יפות ניסה להסביר עד כמה חשוב להשקיע מאמץ בתיקון המצב. אינני זוכר בוודאות מה סוכם בישיבה, אך הבעיה באה על פתרונה בתוך זמן קצר כאשר לצער כולנו חלה השגריר במחלה ממארת, ואפילו אושפז לזמן-מה במוסקבה, בבית-החולים על שם בוטקין, בית-חולים מן הטובים בבירה. בשל מחלתו נאלץ השגריר לשוב ארצה, והחלו חיפושים אחר מועמד חדש.

בעת ביקורי הקצר בארץ, הפגיש אותי משה שרת בביתו עם שרת העבודה, גולדה מאיר ועם שר החינוך והתרבות, זלמן ארן. ראש הממשלה ביקשני להקדים טרם בואם, כדי שיוכל לשוחח איתי ביחידות. בשיחה בארבע עיניים הרשים אותי משה שרת הרבה פחות מאשר בשיחה המשותפת ועוד פחות מהופעותיו בציבור. סיכמתי לעצמי שמשה שרת, כדי להיות במיטבו, נזקק לקהל, אפילו קהל מצומצם. גולדה וזלמן ארן גילו עניין רב בדברי והירבו בשאלות. ניצלתי הזדמנות זו כדי להזים את הסיפור על-אודות מאסרים וגירושים של יהודים שהשתתפו בהתקהלות ההמונית בעת ביקורה הראשון של גולדה בבית-הכנסת במוסקבה. השמועות לא היו מבוססות ולא נמצאו עדויות רציניות המאמתות אותן. בחירת השגריר החדש היתה בעיני מוצלחת ביותר. מיד עם הגיעו למוסקבה חשנו הקלה רבה. האלוף (מיל) יוסף אבידר ורעייתו הסופרת ימימה טשרנובץ' אבידר, היו בעינינו זוג אידיאלי לתפקיד. יוסף, יליד רוסיה, דובר את שפת המקום ובעל רקע תרבותי רוסי, מצא לדעתי את הטון והסגנון הנכונים במגעיו עם הממשל. במסיבות ובקבלות פנים שערכו שגרירויות של מדינות גדולות, הופיעו לעתים קרובות למדי המנהיגים הסובייטים. באותן הזדמנויות היה שגרירנו החדש מגיב בהתאם למידת האהדה שגילו כלפיו. אם היו אדיבים, היה מחייך אף הוא ומפגין יחס של כבוד והערכה. במקרים שבהם היו המנהיגים או פקידיו הבכירים

של משרד-החוץ הסובייטי, נוהגים בקרירות מופגנת, או אז גם השגריר היה מפגין מידה דומה של קרירות מנומסת.

כניסתו של יוסף אבידר לתפקיד החדש התחילה, לפחות מבחינה סמלית, "ברגל ימין". בטקס הגשת כתב האמנה בקרמלין קיים היה נוהג שבסיומו מתייחדים הנשיא, כלומר יושב-ראש הסובייט העליון, והשגריר לכמה דקות בחדר צדדי ליד האולם. יושב-ראש הסובייט העליון היה אז המרשל קלמנטי וורושילוב, גיבור ברית-המועצות מימי מלחמת האזרחים, שעמד בראש חיל הפרשים האדום. משיחת ההתייחדות עם וורושילוב יצא אבידר כשחיוך שפוך על פניו. לדבריו, וורושילוב רצה בין השאר, לדעת, כיצד איבד אבידר את זרועו, ואבידר סיפר לו מעט על עברו. המרשל, רוסי עממי עד מאוד, חיך ואמר לפתע כשעיניו בורקות: "הכיתם מכה בריאה את מדינות ערב. מכה בריאה באמת..." וורושילוב ידע, ללא ספק, כי נעזרנו בנשק שקיבלנו מצ'כיה בימים הגורליים של מלחמת העצמאות. בואם של יוסף וימימה פתח פרק חדש בעבודתנו. שיתוף הפעולה היה מלא, וכפי שהתברר אחר-כך מעל לכל ספק, פעילותנו בנושא היהודי כלל לא פגעה ביחסי ברית-המועצות-ישראל, ובוודאי שלא סיכנה את קיומה של השגרירות. בכל המדינות שבהן היתה לסובייטים נציגות, היה ברור, שאין הם מסתפקים במערכת המגעים הדיפלומטיים המוכתבים על-ידי גינוני הפרוטוקול. הם יכלו, אפוא, לצפות ששגרירות זרות במוסקבה תנהגה כמותם.

תקופת "ניגוד האינטרסים" ששררה בימי שירותו של השגריר שמואל אלישיב תמה. לא רק שאוחדו האינטרסים אלא שזכינו גם לאווירה של רעות בחיי היום-יום, שהיתה יקרת-ערך במציאות המוסקבאית של אותם הימים.